

Mírková, Anna. Hřbitov, místo života: etnografie více-než-lidských teritoriálních (re)produkcí.

Praha 2024. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti.

Vedoucí práce: Michal Lehečka, Ph.D.

Oponentka: Markéta Zandlová, Ph.D.

Svůj posudek nemůžu začít jinak než velkou chválou. Bakalářská práce Anny Mírkové by bez potíží obstála jako práce diplomová. Opírá se o metodologicky přesvědčivě provedený etnografický výzkum, vychází z hlubokého promýšlení teoretických východisek, dochází k nesamozřejmým závěrům a k tomu všemu je napsána odborným, v teorii ukotveným a současně čtivým jazykem. Ve zkratce, Anna Mírková předkládá výbornou etnografickou studii.

Tématem práce jsou teritoriální (re)produkce „Doubraveckého“ hřbitova v Praze. Autorka sleduje, jak je ve více-než-lidských propojeních vytvářen hřbitov jako „široce teritoriálně komplexní místo a určitý druh trhliny v městském prostředí“ (abstrakt). Opírá se o teoretické koncepty, které svět nahlíží dříve z více-než-lidské perspektivy (Latour, Tsing, De Castro, Haraway aj.) a hlásí se k přesvědčení, že pro skutečné vědecké pochopení musíme opustit karteziánský dualismus, přijmout nesamozřejmost i dynamickou proměnlivost (zkoumaných) světů a sledovat proplétání, asambláže, sítě, linie i příběhy, v nichž se tyto světy uskutečňují. Hned od začátku také rozbíjí zaběhlé představy o samozřejmé propojenosti pojmů „teritorium“ a „prostor“ a ve zdařilém vztažení konceptů *teritoriálních (re)produkcí* (Kärrholm 2007, 2012, 2017 aj.) a *meswhorku* (Ingold 2011) dochází k tomu, že pro zkoumání hřbitova vlastně nepotřebuje koncept „prostoru“, který se jeví jako nadbytečný a zakrývající dynamičnost a z části i mocenské aspekty teritoriálních (re)produkcí (s. 14).

V metodologické části se autorka vedle obligátního pozorování a rozhovorů přiklání i k méně běžným formám etnografování, které jsou ovšem pro zkoumání více-než-lidských asambláží nezbytné. Oslovil ji koncept „kompostujícího vyprávění“ (Hothi, Tamni 2023), který se zdá vhodným nástrojem k zachycení více-než-lidského světa. Je si vědoma i limitů svého přístupu, které v práci na řadě míst otevřeně reflektuje. Zde mám otázku. I když Anna na s. 18 popisuje, jak pracovala s daty, aby dosáhla „kompostujícího vyprávění“, přeci jen se mi zdá tento popis poněkud vágní. Čím se podle ní lišil *řemeslný* postup její analýzy, interpretace a psaní od více „tradičních“ přístupů (třeba těch, které popisuje v práci odkazovaný Heřmanský, 2019)? Na začátku kapitoly 6. čteme dle mého názoru skvělý etnografický zhuštěný popis, který vznikl na základě „zkompostování“ terénních zápisů – „kompostující popis“ si tedy představit umím. Jaká ale byla cesta mezi kompostujícím vyprávěním a analytickými závěry?

Analýza hřbitova z více-než-lidské perspektivy nás postupně provádí různými rovinami a podobami soužití, spoluutváření, nevšímání si, vylučování, konfliktů atd., které se na jeho (re)produkcí podílejí. Vedle odpovědi na otázku, co je hřbitov pro různé aktérstvo, včetně toho

mimo-lidského (analýza ukazuje, že je a) místem kontemplance, piety a paměti; b) veřejným prostorem; c) oázou a zónou kontaktu) se autorka zaměřila i na analýzu jeho rytmů, které rozlišuje na „pomalé“, „střední“ a „rychlé“. Odhaluje sladěnou hřbitovní eurhythmii a ukazuje, že zde nejlépe souzní rytmy pomalejší a pomalé, ovšem hřbitov má i kapacitu pojmout rytmy rychlé a vyloučit rytmy chaotické. Důležitý je poznatek, že i rytmus je záležitostí perspektivy a je zcela odlišné, co narušuje dojem eurhythmie člověku, ježkovi nebo náhrobku.

Je možná trochu škoda, že se autorka více neinspirovala tou rovinou analýzy rytmů, která akcentuje, jak jsou skrze rytmy propojovány nejen vzdálenosti časové (které práce do určité míry tematizuje, když připomíná koncept long durée a na něj navázané teorie), ale také geografické (které jsou v práci zmíněny hodně okrajově, hlavně když autorka píše o hřbitovní zdi, kap 5.1.). Tento akcent by jí umožnil detailněji a důsledněji sledovat třeba zvukové či pachové propojování s místy vně hřbitova, proplétání hřbitova s různě vzdálenými městskými částmi skrze veřejnou dopravu, pravidelně přivážející některé z návštěvnic a návštěvníků, či prolínání míst i časů skrze několikrát zmíněný lidský běh, skrze noční kočičí toulky nebo sezónní houby, nasbírané účastnicí pohřbu na hřbitově (s. 9) a zpracovávané kdovíkde třeba do podoby rodinné večeře.

Anna postupně čtenáři předkládá bohatý „život-svět“ hřbitova; na příběhu břechťanu a jeho vymýcení ukazuje, jak úzce je zde provázáno nejrůznější aktérstvo, které se pozvolna a beze spěchu, jak káže převažující rytmus hřbitova, společně podílí na teritoriální (re)produkci a komplexitě hřbitova. Poslední kapitola, na kterou je autorka právem pyšná, je detailní analýzou spoluutváření a vzájemného ochočování i „divočení“ lidí a koček, které se na hřbitově odehrává - a tedy i skrze něj a ve společném díle se vším aktérstvem tohoto komplexního světa. V této kapitole se autorce podařilo, podobně jako v kapitole o břechťanu, skvěle zachytit křehkosti a nesamozřejmosti, zakládající zdánlivě pevný řád a „prostor“ hřbitova.

Současně si uvědomuji, že v práci nemají stejný prostor strategie vylučování, které jsou jistě na hřbitově silné (uplatňované policejní hlídkou, hřbitovní správou, návštěvnictvem, nepřátelskými živočichy, bujícími rostlinami, špatným počasím...). Práce rozhodně takové momenty obsahuje, ale oproti těm „souladným“ a kooperativním je jich výrazně méně. Jistě je to možné, ale kladu si otázku, není-li autorčin popis příliš „harmonizující“ a idealizující, a zda nejsou konflikty, střety, boje a nesoulady poněkud zjemněny.

Velice zdařilý je závěr práce, který nejen shrnuje předchozí poznatky, ale dokonce přidává zastřešující analytickou kategorii „dark places“ (Shaw 2018) – trhlin v krajině města, kterou se zdá být i Doubravecký hřbitov.

Po přečtení práce mám dojem, že Doubravecký hřbitov znám, že jsem tam mnohokrát byla, že vím, kde žijí ježci, skotačí děti, je cítit lehký vánek. Rozumím, kdo, jak a s kým se zde proplétá, vzájemně utváří, ochočuje, zdivočuje, likviduje, podporuje, komunikuje... Vidím, kdo nebo co má v rámci teritoriálních (re)produkcí moc i jaké jsou její limity. Trošku mne zaráží jediná věc. Zdá se, jako by tento hřbitov téměř neobývali zesnulí. I když Anna v práci píše, že se na téma smrti nechtěla přímo zaměřovat, aby příliš zacílenou perspektivou nepřehlédla další témata, a že se nechala vést terénem a jeho obyvatelstvem, což ji postupně vedlo „spíše oklikou kolem smrti, hrobů, pohřebnictví a procesů rozkladu, směrem ke krmení zvířat, úpravám zeleně a

balancování otevírání hřbitova veřejnosti. Samotné hroby a pohřbívání zde hrají spíše vedlejší roli..." (22), nejsem si jistá, zda lze tuto „asymetrii“ (= omezenou přítomnost zesnulých) skutečně vysvětlit terénem - nebo spíš způsobem tázání, vymezením výzkumného problému a zvolenými teoretickými rámci. Jakkoli velice oceňuji, že se autorka rozhodla nedívat na hřbitov primárně optikou smrti, kladu si otázku, zda to nevedlo až k tomu, že zesulí tak trochu „nedostali hlas“. Překvapivě okrajová přítomnost zesnulých v kompostovaném vyprávění o Doubraveckém hřbitově, které chce symetricky a v more-than-human perspektivě zachytit komplexitu teritoriálních (re)produkcí, tak zakládá moji jedinou kritickou připomínku k bakalářské práci. Budu ráda, když se Anna k tématu zesnulých a jejich ne/přítomnosti v teritoriálních (re)produkcích hřbitova vyjádří při obhajobě.

Po formální stránce je práce zdařilá, přehledná, dobře strukturovaná, střídavě doplněná ilustračními fotografiemi. Obsahuje minimum gramatických chyb, povětšinou v interpunkci. Autorka využívá na bakalářskou nadstandardní množství odborné literatury, povětšinou zahraniční, se kterou pracuje s velkým porozuměním (a také ji správně cituje a odkazuje).

Na základě všeho výše řečeného **práci s radostí doporučuji k obhajobě** a navrhuji ji hodnotit jako v plném slova smyslu **výbornou**.

Pokud by Anna Mírková měla kapacitu, určitě by si práce nebo její část (např. kapitola o kočkách) zasloužily přepracování do podoby článku.

Brandýs nad Labem, 26.8.2024

Markéta Zandlová